

pressuposa una *-d-* fricativa interna en DI-DOMINICU, que podia vocalitzar-se com ho va fer, tot seguit que es perdé el sentiment de la composició del mot; però al costat d'aquesta forma, devia persistir *DIÉ DOMÍNICU*, amb consciència de la composició, i aleshores la *D* de *DOMINICU*, tractada com a inicial i per tant oclusiva, no es pogué vocalitzar; ulteriorment *didmenge* va passar a *dicmenge* (cf. *à nec* < *à net* ANATEM i *regmir* o *rigmir* REDIMERE a la Bíblia jueva de Constantinoble, BRAE IV, 358). Altrament també es podria explicar la forma *diumenge* sense admetre que la segona *-D-* es vagi fer fricativa, sigui partint de *dicmenge*, com *Jaume* surt de *Jacme* JACOBUM, sigui suposant un **DIOMINICU* amb pèrdua de la segona *-D-* per dissimilació, cf. el lleonès *diomingo* (RFHisp. VI, 233). Aquesta última és l'explicació que va donar Jud d'un frprov. ant. *diomendzi* (RLiR X, 45), però és clar que no ens poden fer gaire impressió formes tan llunyanes dins el romànic, mentre no se'n trobi cap en la documentació catalana: se cita un cas de *diomenge* en un doc. cat. de 1391 publicat pel P. Villanueva, però essent un hapax en la nostra llengua hem d'admetre, almenys provisionalment, que hi hagué error de lectura per *dicmenge*.

LLISTA CORRELATIVA DE DERIVATS I COMPOSTOS: *diassa, diada, diana, diari, a diari, diàriament, diarier, diaristic, diarista, dietari, adiar, diürn, diürnal, diürnit, diüturn, diüturnitat, dilluns, dimarts, dimecres, dijous, divendres, dissabte, diumenge, diumengejar, diumengi, diumenjada, diumenger, endiumenjar, endiumenjat.*

Dia-, prefix de cultismes que denota 'a través de', del gr. *διά* id.; en alguns dels mots formats amb aquest prefix (*diatèrmic, dielèctric*, etc.) no hem explicat l'origen quan és evident.

Diabaptista: barbarisme per confusió dels sinònims anabaptista i di-baptista.

DIABETIS, 'malaltia caracteritzada per la secreció d'orina carregada de glucosa', pres del ll. *diabētes*, i aquest, del gr. *διαβήτης* 'sifó', 'diabetis', derivat de *διαβαίνω* 'jo travesso, creuo, passo', que per la seva banda es deriva de *βαίνω* 'jo vaig, jo vinc'. □ 1.ª doc.: *diabetes*, Lab. 1888; *diabetis*, Vogel, 1911; *DOrt.*, 1917.

El sentit medical ja es troba en grec en Aretaios de Capadòcia (metge de c. l'a. 100 d. C.) i en Philàgrios segons Oribásio (c. 362 d. C.) i s'explica partint del més vulgar 'sifó', a causa del traspàs o transformació de la sang en sucre. La forma *diabetis* en lloc de la regular *diabetes* és també usual en parlars castellans d'Espanya, l'Argentina, Colòmbia i altres països sud-americans (Cuervo, *Apunt.*, § 937), per analogia dels noms de malaltia en *-itis*, partint de *diabètic* paral·lel als noms de pacients en *-itic*; la mateixa influència ha fet que *diabetis*, que en grec era masculí (i ho és encara el fr. *diabète*, l'it. *diabete* i el port. *diabete*, *-etes*,

admet tots dos gèneres) vagi passar al femení en català i castellà.

DERIV.: *Diabètic* [Lab. 1888].

DIABLE, pres del ll. tardà *diabōlus*, i aquest, del gr. *διάβολος* id., pròpiament 'el qui desuneix o calumnia', derivat de *διαβάλλω* 'jo separo, sembro discòrdia, calumnia', derivat per la seva banda de *βάλλω* 'jo llanço'. □ 1.ª doc.: *diable*, *Homilies*; per una evolució fonètica més romànica es troba abans una forma *zábulo* en docs. en b. llatí ribagorçans de 960, 977, 996.

«La una sement fo calzigad' e-ls ocells del cel mençaren aquela sement --- los auzels del cel qui mençaren aquela sement, són los *diables*, qui tolen la paraula de Déu de coratge d'om --- rezebam la paraula de la predicació --- que *Diable* no la pusca gitar de nostre cor, e axí ---», *Hom.*, f° 3r2, 22; però en docs. ribagorçans d'Alaó, etc. dels anys 960 (aprox.), 977 i 996, es troba la variant arcaica *zábulo*, predicant la necessitat de «*zábulo* teterrimo effugiendum», fugir del dimoni esgarifós (Abadal, *Comtats de Pall. i Ribag.*, n.º 239, 316), en la qual veiem el nexa inicial *DI-* tractat segons fonètica radicalment romànica, amb *DI-* > *dz-*, quasi igual que *DIURNUM* > *jorn*, *DIARIA* > *gera*, *DIANA* > *jana*; forma ultra-vulgar que després desaparegué i que tampoc no es troba en les altres llengües romàniques.

A penes cal fer constar que aqueixa paraula apareix en Lull, en les *VidesR*, i en tota mena d'autors medievals, entre ells ja amb valor d'exclamació indignada: «Nós dixem: —Sapiats, maestre, que no-u farem, que sobre-demanats gran carta. —E *diable!* —dix lo mestre— estrany hom sots, digats hoc e no-n façats re», *Jaume I* (Ag., p. 214); «yo no sé si est *diable* o cosa encantada», «lo *diable*, qui és tan ginyós, qui m'a fet donar los diners», *JoMartorell* (Ag. I, 185; II, 232). Per a l'explicació semàntica d'aquest helenisme, cf. AMeillet, *Les Interférences entre les Vocabulaires* (en *Ling. Hist. et Ling. Græle.*, 1926, 2.ª ed.).

DERIV.: *Diablada. Diablar. Diablarer. Diablerjar* [Lab. 1888, no 1839], *diablerjador. Diabòdic* [JRoig, *Spill*, 7119], ll. *diabolicus*, gr. *διαβολικός* id., i abans *diabolical* [Lull]; + *diablenc* (*VidesR*, veg. el gloss.); *diabler* [Lab. 1888]; *diablera; diableria; diablesc*; *diablessa* [JRoig, *Spill*, 3424]; *diablia* [S. XIII, Arnau de Vilanova; en Muntaner, § 189, difereixen les eds. entre llegir que *diablia fo* o *endiablia fo*, Casac. v, 78.3]. *Diablisme. Diablix. Diabló; diablomar. Diablót* [Lab. 1839]. *Diablura* [JRoig, *Spill*, 3222; Lab. 1839; MVayreda, *la Puuy.*, p. 51], però en lloc d'això (que és més aviat cast., on ja es documenta en JRuiz, S. XIV) jo he sentit tota la vida *diabladura* [c. 1850, Estorch, *DAG.*] en cat. central (tot i que el *DFA.* no l'admet i *AlcM* a penes). *Diabolíns. Diabolisme. Diabolo.* I els eufèmics *diastre, diantre, dianyè* (eiv., PzCabr.; Villangómez, *Ll. d'Eivissa*, p. 88).

Endiablát [c. 1460]: «la Viuda *endiablada* --- la ves açotar per vila, tota nua, ab leus de vaca!», *JoMartorell* (Ag. III, 56.17). *Endiastrat; endiastradura* [Narcís Oller, *La Pap.*, 209].